GINTAUTAS KUNDROTAS

Litewski Uniwersytet Edukologiczny
gintasslav@gmail.com

Intonacja w litewskim języku mówionym: właściwości ekspresji ogólnej i indywidualnej

Intonacja¹ jest najstarszym i najbardziej uniwersalnym środkiem językowym, który swoją naturą i bytem związany jest z mówieniem, z językiem mówionym (dźwiękowym). Odznaczają się ogromnymi możliwościami wyrażania treści i siłą oddziaływania. O doniosłej roli intonacji i mocy jej oddziaływania świadczą wypowiedzi słynnych oratorów, jednak w wielu językach kwestie związane z jej badaniem i rozumieniem są dotychczas aktualne.

Na intonację we wszystkich językach składają się te same podstawowe komponenty akustyczne (ton, czas trwania, intensywność i tembr), jednakże dla każdego języka charakterystyczna jest swoista ekspresja brzmieniowa, uwarunkowana osobliwościami struktury dźwiękowej tego języka. Intonacja, w odróżnieniu od elementów segmentalnych języka, jest bardziej zróżnicowana pod względem ekspresji i oddziaływania, toteż niełatwo odróżnić od siebie intonację emocjonalną i nieemocjonalną, tj. neutralną, ustalić jej strukturę oraz funkcje.

Intonacja jest brzmieniowym środkiem języka, który, co należy zaznaczyć, „rodzi się” i żyje w języku mówionym — tak długo, jak długo trwa akt mowy: w języku pisanym możliwości ekspresyjne intonacji są bardzo ograniczone, tutaj nie może ona już bezpośrednio pełnić większości swoich funkcji — być środkiem wyrażania uczuć i emocji, sugestii itd. (jeżeli na te jej możliwości dodatkowo nie wskazuje np. autor tekstu literackiego).

Wśród funkcji, jakie pełni intonacja w każdym języku, możemy wyróżnić funkcje uniwersalne, typowe dla innych języków, a także specyficzne fonetyczne środki ekspresji charakterystyczne tylko dla języka konkretnego.

¹ Intonacja w języku litewskim jest określana jako „zespół środków brzmieniowych kształtujący zdanie lub frazę języka mówionego” (*Lietuvių kalbos enciklopedija*, red. K. Morkūnas, Vilnius 1999, s. 259).

Oczywiste jest, że w każdym konkretnym języku funkcje ogólne intonacji i możliwości ekspresyjne, w porównaniu z innymi językami, zdeterminowane są przez strukturę gramatyczną tego języka i jej współdziałanie z właściwościami intonacji²; należy również podkreślić, że specyficzne sposoby wyrażania intonacji w każdym oddzielnie wziętym języku uwarunkowane są nie tylko cechami struktury dźwiękowej języka, lecz także zależą od uczestników aktu komunikacji, którzy dokonują wyboru odpowiednich intonacyjno-brzmieniowych środków ekspresyjnych maksymalnie dokładnie, przekonywająco i sugestywnie przekazujących treść wypowiedzi.

Jedną z najważniejszych, podstawowych funkcji intonacji jest to, że dzięki niej elementy segmentalne języka odbierane są jako wyrazy, połączenia wyrazowe (syntagmy) i frazy (zdania). Intonacja jako supersegmentalny środek językowy pełni jednocześnie funkcję integracyjną i dyferencyjną: rozбивa strumień mowy na minimalne odcinki, które w zależności od sytuacji mówienia otrzymują odpowiednie kontury intonacyjne, zatem intonacja jednocześnie pełni funkcje wyrażania treści znaczeniowej i emocjonalnej.

W przypadku ogólnych (uniwersalnych) funkcji pełnionych przez intonację, które są charakterystyczne dla wszystkich³ lub prawie wszystkich języków (litewski również zalicza się do nich), wśród badaczy nie ma istotnych rozbieżności: liczba tych funkcji nie jest duża, nie sięga nawet dziesięciu, kilka zaś podstawowych uznaje większość intonologów. Zatem, oprócz wspomnianych już funkcji dyferencyjnej i integracyjnej, intonacja pełni też inne funkcje: składniową, komunikacyjną, segmentacyjną, emotywno-ekspresyjną, stylistyczną (z dwiema ostatnimi mogą być łączone lub dodatkowo wyróżniane takie funkcje, jak pragmatyczna i fonostylistyczna). Należy podkreślić, że większość zastrzeżeń nie dotyczyła intonacji jako elementu języka oraz możliwości pełnienia przez nią funkcji emocjonalno-ekspresywnej w akcie komunikacji, lecz odnosiła się do lingwistycznego aspektu tych funkcji⁴ — czy w ogóle emocje mogą być obiektem badań językoznawczych, czy charakteryzują się fonetycznymi, a więc również intonacyjnymi środkami wyrazu.

Podobne dyskusje prowadzone są także podczas omawiania niewątpliwie ważnej i specyficznej roli intonacji w akcie komunikacji jako niewerbalnego środka służącego do wyrażania, niezależnie od woli mówiącego, specyficznych

² G. Kundrotas, *Lietuvių kalbos intonacija: teorija ir praktika. Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika. Mokslo darbai*, red. G. Akelaitienė, Vilnius 2004, t. 6, nr 1, s. 13–20.

³ Dla ścisłości należy dodać, że badania nad intonacją w językach rodziny indoeuropejskiej są bardziej zaawansowane, w językach zaś należących do innych rodzin, których struktura dźwiękowa jest zupełnie inna, jak np. języki tonalne, badania nad intonacją są mniej zaawansowane.

⁴ W ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci, jak zaznacza rosyjski badacz W. Szachowski, wśród językoznawców różnych krajów dominuje pogląd, że emocje są obiektem badań językoznawstwa (В.И. Шаховский, *Эмоции. Долингвистика. Лингвистика. Лингвокультурология*, Москва 2010, s. 14–27); zatem intonacja, podobnie jak inne elementy systemu językowego (leksyka, morfologia, składnia), może pełnić funkcję wyrażania emocji.

właściwości ekstralingwistycznych: informowania o statusie społecznym lub zawodowym mówiącego, stanie zdrowia (fizycznym i duchowym), o osobliwościach jego języka osobniczego lub dialektu. W procesie charakteryzowania tych właściwości (lub cech) znowu odczuwalny jest brak wyraźniejszych pojęć lingwistycznych, ponieważ nie ma dotychczas sprecyzowanych środków służących do wyrażania tych konkretnych właściwości lub jednostek systemu. Wobec tego ta funkcja intonacji nie jest funkcją językową.

Znaczenie zdania (semantyka wypowiedzi) jest wynikiem współdziałania wszystkich środków językowych — jego podstawy leksykalno-gramatycznej, intonacji, kontekstu. W każdym konkretnym przypadku (i w każdym języku) znaczenie tych środków językowych jest różne, mogą one „zastępować”, znaczyć „więcej” lub „mniej”, „mocniej” lub „słabiej”.

W pewnych przypadkach intonacja może być podstawowym wykładnikiem treści wypowiedzi (np. w zdaniach modalnych), w innych zaś treść najtrafniej przekazują leksykalno-gramatyczne jednostki języka.

Nieraz intonacja może być podstawowym i jedynym sposobem (np. w zdaniach modalnych) wyrażania treści. W innych wypadkach treść jest wyrażana za pomocą leksykalno-gramatycznych środków językowych, intonacja zaś odgrywa tylko drugorzędną rolę — uwypukla odcienie znaczeniowe, emocjonalne i stylistyczne. Te właściwości nie są bezpośrednio związane z ilościowymi lub jakościowymi charakterystykami fonetycznych cech intonacji⁵.

Realna, konkretna semantyka wypowiedzi jest całokształtem współdziałania wszystkich wspomnianych elementów językowych, wkład każdego z nich jest różny, determinowany przez strukturę gramatyczną języka i konkretną sytuację kontaktu.

W akcie komunikacji językowej semantyka zdania jest kształtowana za pomocą ogólnych (uniwersalnych) i indywidualnych intonacyjno-brzmieniowych środków wyrazu oraz pełnionych przez nie funkcji.

Ogólne (uniwersalne) funkcje intonacji w szerokim znaczeniu postrzegane są jako typowe jeżeli nie dla wszystkich, to dla większości języków albo dla konkretnej grupy językowej; indywidualne zaś charakterystyczne są dla jakiegoś jednego języka. Postrzegane w dowolnym języku ogólne (uniwersalne) funkcje intonacji i ich środki ekspresji mogą być wykorzystane przez wszystkich mówiących w tym języku; indywidualne środki wyrazu (i pełnione przez nie funkcje) są sytuacyjne i wariantywne, zależą od sytuacji, w której odbywa się akt komunikacji językowej, od stylu charakterystycznego dla danego typu wypowiedzi i dla

⁵ Współdziałanie intonacji i gramatyki przejawia się w języku jako **zasada substytutu**. Po raz pierwszy zjawisko to dostrzegł rosyjski badacz składni A.M. Pieszkowski i nazwał je „pryncyp zamienny” (zasada zamiany). Następnie zostało ono bardziej szczegółowo opisane przez rosyjską badaczkę T.M. Nikołajewą, wielu zaś innych intonologów „zasadę substytutu” dostosowało do swoich badań (więcej o tym zob. G. Kundrotas, *Lyginamoji lietuvių ir rusų kalbų intonacinių sistemų analizė*, Vilnius 2009, s. 10–13.

osoby mówiącej, od celów komunikacyjnych, indywidualnych możliwości wyrażania ekspresji przez mówiącego i od właściwości samego tekstu mówionego.

Istotną rolę odgrywa typ wypowiedzi, jeżeli to tekst o charakterze informacyjnym (komunikat, komunikacja, referat, wykład), mamy do czynienia ze spokojnym monologiem lub dialogiem. Natomiast w przypadku doniesień o nieoczekiwanych wydarzeniach, nieszczęściach, skandalach charakterystyczna jest intonacja o zabarwieniu emocjonalnym. Intonacja nacechowana jeszcze większą emocjonalnością występuje podczas wyrazistego czytania tekstu literackiego, a także w wyrazistym i emocjonalnym dialogu bohaterów na scenie teatru, w filmach, rozmowach w programach telewizyjnych, w klipach reklamowych i (lub) podczas bezpośredniego kontaktu (wyrazisty język mówiony).

W tekstach pierwszego typu dominuje rzeczowa informacja, do której przekazywania używa się neutralnej leksyki i składni; możliwości wyrażania intonacji w takich tekstach są znacznie ograniczone, tutaj pełni ona swoje podstawowe funkcje — dyferencyjną i integracyjną — kształtuje tekst i dokonuje jego podziału strukturalnego (dzieli go na zdania, na części składowe) oraz nadaje odpowiednią intonację tego rodzajowi tekstom.

W tekstach drugiego typu o wiele częściej występuje lub dominuje leksyka ekspresywna i emocjonalna, a także ekspresywna morfologia i składnia. Ekspresywność podstawy leksykalno-składniowej zostaje podkreślona, uwydatniona, sprecyzowana i wzmocniona przez intonację dzięki licznemu arsenałowi różnych środków⁶ **brzmieniowo(foniczno)-intonacyjnych**.

Należy zaznaczyć, że dotychczasowe badania lituanistyczne nad funkcjonalnością intonacji (nad jej ekspresywnymi środkami wyrazu) miały raczej charakter epizodyczny, zostały wyróżnione tylko podstawowe funkcje syntaktyczne pełnione przez intonację w tekstach pisanych; niektóre inne wymienione funkcje (emotywna, fonostylistyczna) nie zostały powiązane z konkretnymi ekspresyjnymi środkami wyrazu. W związku z tym sytuacja w zakresie analizy funkcjonalności intonacji języka litewskiego nie jest zadowalająca i wymaga dalszych badań. To decyduje o **aktualności i nowatorstwie** niniejszego artykułu.

Obiektem badań niniejszej pracy są teksty mówione w języku litewskim, celem zaś — wykazanie, w jaki sposób i za pomocą jakich środków **brzmieniowo-intonacyjnych** może być wyrażana treść wypowiedzi. Zadania badawcze są następujące: a) ustalenie brzmieniowo-intonacyjnych komponentów decydujących

⁶ Należy zaznaczyć, że do wyrażania emocjonalności w większym lub mniejszym stopniu (zależnie od konkretnej sytuacji) oprócz tak zwanych podstawowych, systemowych środków intonacyjnych, wykorzystuje się również wiele innych funkcjonalnie istotnych właściwości języka mówionego — tak zwane środki brzmieniowo-intonacyjne: tempo mówienia, rytm, rytmika, rejestr, specyficzne właściwości artykulacji — stopień labializacji samogłosek, wydłużanie artykulacji samogłosek i spółgłosek albo, odwrotnie, skracanie, kontrast artykulacyjny (mniejsze-większe napięcie narządów artykulacyjnych). (*Lietuvių kalbos enciklopedija*..., s. 259–260). Zmiany te decydują o ekspresji intonacyjnej i postrzeganiu tak wyraźnych i kontrastujących emocji, jak np. czułość i złość, nastrój podniosły i smutny itd.

o semantyce wypowiedzi; b) ustalenie środków służących do wyrażania ekspresji indywidualnej oraz specyfiki ich stosowania. Materiał badawczy stanowią nagrania tekstów pochodzących z filmów litewskich i wideo oraz wypowiedzi indywidualne. Metoda badawcza — komunikacyjno-audytywna — pozwala ustalić osobiowości współdziałania środków służących do wyrażania treści: podstawy leksykalno-syntaktycznej zdania, intonacji, kontekstu.

Wyniki badań

W niniejszej publikacji jako narzędzie badań nad językiem mówionym wykorzystano opracowaną i zaakceptowaną we wcześniejszych pracach autora koncepcję systemu intonacyjnego języka litewskiego, metodologię badań nad językiem mówionym oraz podstawy transkrypcji intonacji⁷.

Na system intonacyjny języka litewskiego składają się cztery elementy: 1) podsystem siedmiu konturów intonacyjnych; 2) zmiana miejsca centrum intonacyjnego (oznakowanie); 3) rozczłonkowanie syntagmy; 4) pauza w centrum syntagmy (dodatkowy element).

Należy podkreślić, że systemowości intonacji w tym artykule nie należy utożsamiać wyłącznie z systemem lub podsystemem jednostek intonacyjnych (konturów intonacyjnych). Charakterystyczne dla intonacji funkcje pełnią nie tylko kontury, lecz także inne składniki systemu: centrum intonacyjne, rozczłonkowanie syntagmy, pauza, które w akcie mowy występują kompleksowo, synchronicznie. Każdy z wymienionych elementów charakteryzuje się specyficznym spektrum możliwości ekspresywnych zdeterminowanych przez gramatyczną strukturę języka.

Głównym elementem systemu jest kontur intonacyjny⁸. Odbierany jest jako jednostka intonacyjna, będąca zarazem częścią składową systemu, którą można rozpatrywać w aspekcie zarówno funkcjonalnym, jak i fonetycznym oraz fonologicznym. Ma ona swoją strukturę i odrębne cechy.

Kontur intonacyjny jako jednostka intonacyjno-fonologiczna jest połączeniem komponentów akustycznych; każdy kontur charakteryzuje się percepcyjnie rozpoznawanymi dyferencyjnymi cechami fonetycznymi odróżniającymi go od innych konturów.

⁷ G. Kundrotas, *Lietuvių kalbos intonacija: teorija ir praktika...*, s. 13–20; *idem*, *Lyginamoji lietuvių ir rusų kalbų intonacinių sistemų analizė...*, s. 10–13.

⁸ W językoznawstwie litewskim (podobnie jak w terminologii z zakresu intonologii stosowanej w większości języków) brak dokładnej koncepcji jednostki intonacyjnej, a więc i jej nazwy. Zdaniem A. Pakerisa za supersegmentalne jednostki fonologiczne uważa się „funkcyjnie samodzielne elementy prozodyczne — p r o z o d e m y”: akcent, akcent sylabowy, intonacja. „One, jak i fonemy, pełnią zazwyczaj funkcję delimitacyjną [...] w niektórych pracach intonacyjne prozodemy nazywane są i n t o n o m a m i” (A. Pakerys, *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*, Vilnius 2003, s. 10–11).

W strumieniu dźwięków mowy każdy kontur intonacyjny charakteryzuje się różnorodnością wariantów ekspresji. W pewnych wypadkach jego realizacja jest bardziej naturalna, standardowe warianty realizacji fonetycznych wykorzystuje się tylko do wyrażenia rzeczowej, merytorycznej treści (warunek konieczny — określenie jednostek intonacyjnych), kiedy kształtuje się uogólniony, typowy „bazowy” „obraz” (inwariant) konturu o intonacji neutralnej, pozbawionej emocji. Wówczas kontury intonacyjne są jednoznaczne i pełnią podstawową, pierwotną rzeczową (znaczeniową) funkcję wyrażania treści.

W innych wypadkach ten sam „bazowy” kontur intonacyjny może być różnie odczytywany w zależności od podstawy leksykalno-syntaktycznej, jej właściwości strukturalnych. Wówczas kontur staje się wieloznaczny i pełni dodatkowe, drugorzędne funkcje, przykładowo: w zdaniach o niejednakowej podstawie leksykalno-syntaktycznej (IKL-3), np.: *Šian³ dien jis išvažiuoja?* [Dzisiaj on wyjeżdża?] (pytanie) *Uždary³ kite langą!* [Proszę zamknąć okno!] (uprzejma prośba); *Gudru³ s tu!* [Chytry jesteś!] (najwyższa ocena) *Jis išvažia³ vo, / bet greitai sugrį¹š.* [On wyjechał, / lecz wkrótce wróci] // (niedokończona myśl); *Kada jis sugrį³š?* / *Sakė, / kad rytoj.* [Kiedy powróci? Mówił, / że jutro] // (uściślenie pytania przed odpowiedzią)⁹.

Ta okoliczność jest bardzo istotna przy ustalaniu funkcjonalności konturów w ogóle i podczas badania procesów kształtowania się semantyki zdania, zwłaszcza wtedy, kiedy tworzy je nie jedna, lecz kilka syntagm.

Drugą funkcją konturów bazowych jest ich udział w nadawaniu tekstowi zabarwienia emocjonalnego, np.: *Žiūrėjai krepšinį? Žiūrėjau¹.* [Oglądałeś koszykówkę? Oglądałem.] (odpowiedź — neutralność semantyczna, pierwotna funkcja IKL-1) i: *Žiūrėjau⁴!* [Oglądałem!] (odpowiedź z wykrzyknieniem — funkcja dodatkowa, wtórna (wyrażanie emocji) IKL-4); *Kodėl² pavėlavai?* [Dlaczego się spóźniłeś?] (pytanie — neutralność semantyczna, pierwotna funkcja IKL-2) i: *Kodėl⁴ pavėlavai?* [Dlaczego się spóźniłeś?] (pytanie z pretensją, niewymagające odpowiedzi — dodatkowa, wtórna funkcja (wyrażanie emocji) IKL-4).

Należy zauważyć, że wyrażanie emocji za pomocą podstawowych „bazowych” konturów intonacyjnych jest tylko jedną z takich możliwości ekspresyjnych.

Innym środkiem ekspresji są emocjonalne realizacje konturów intonacyjnych. Od typowo nieemocjonalnych różnią się one konkretnymi akustycznymi osobliwościami ekspresji, rejestrem charakterystyk cech akustycznych, które percepcyjnie odbierane są jako sygnały jednej, konkretnej emocji, częściej zaś jako kilku (dwóch lub trzech) emocji wyrażanych jednocześnie. Wszystkie warianty

⁹ W przykładach uwidatnione sylaby pokazują miejsce akcentu syntagmy, która jest przyrównana do centrum intonacyjnego. Miejsce centrum intonacyjnego wraz z numerem konturu intonacyjnego oznaczają liczby od 1 do 7. Znak *˙* wskazuje krótką pauzę, znak / — przeciętnej długości, podwójny // — pauzę większej długości. Takie oznaczanie intonacji jest najprostszą transkrypcją intonacyjną.

ty tego samego konturu (bazowe i emocjonalne) funkcjonalnie są synonimiczne, chociaż różnią się fonetyczną ekspresją.

Godna uwagi jest jeszcze jedna okoliczność: granica między neutralnością a emocjonalnością, między emocjami a brakiem emocji jest bardzo krucha zarówno w jej postrzeganiu, jak i przy ustalaniu środków jej wyrażania.

W niniejszych badaniach brane są pod uwagę tylko nieemocjonalne, standardowe (bazowe) (włącznie z przejściowymi) funkcje pełnione przez kontury intonacyjne.

Jako warianty wypowiedzi postrzegane są przykładowo realizacje konturu intonacyjnego charakteryzujące się różną wysokością tonu części przedakcentowej i (lub) poakcentowej diapazonu, zmiana tonu (wznoszący lub opadający), większy albo mniejszy interwał w centrum intonacyjnym. Jako warianty wypowiedzi odbierane są również zmiany dotyczące innych cech akustycznych — trwania, intensywności — zachodzące w centrum konturu intonacyjnego oraz w innych jego częściach składowych.

Niektóre realizacje mają bardziej czytelne, wyraźniejsze cechy właściwe typowym konturom, w innych zaś realizacjach cechy te są słabiej wyrażone i dyferecjonowane albo cechy akustyczne charakterystyczne dla konkretnej realizacji jakiegoś konturu zaczynają się upodabniać do cech występujących w realizacjach innych konturów, także już zauważalnie oddalonych od typowego wariantu realizacji. Niektóre cechy fonetyczne takich dwóch różnych realizacji konturów intonacyjnych pod względem swoich właściwości akustycznych mogą być bardzo podobne do siebie lub nawet częściowo się pokrywać; uznawane są one za pośrednie, przejściowe, kontury zaś, w których występują — za pośrednie, przejściowe (oznaczane są jako IKL-1² IKL-2¹, IKL-2⁵, IKL-3⁶, IKL-4⁶ itd.) W języku litewskim tego typu kontury dotychczas nie zostały opisane. Jako przykład omówmy najmniej skomplikowane cechy przejściowych konturów intonacyjnych: IKL-1² i IKL-2¹.

IKL-1² — podstawę realizacji dwóch pośrednich konturów tworzą cechy typowe dla konturu IKL-1: jednakowe oznaczenie tonu w centrum intonacyjnym; wysokość tonu w poakcentowej części konturu jest niższa niż w przedakcentowej i w centrum intonacyjnym. Cecha dodatkowa — większa intensywność centrum intonacyjnego niż w typowym konturze IKL-1 i dłuższy czas trwania (do 50%).

IKL-2¹ — podstawę realizacji dwóch pośrednich konturów tworzą cechy typowe dla konturu IKL-2: ton opadający w centrum intonacyjnym (początkowa wysokość tonu w centrum intonacyjnym jest większa w porównaniu z IKL-1), w części poakcentowej konturu ton jest niższy niż w przedakcentowej. Jednak realizacja ta w centrum intonacyjnym jest niedostateczna (tylko 50%) dla kształtowania konturu IKL-2, w porównaniu z IKL-1 — większa intensywność centrum i dłuższy czas trwania.

Podczas realizacji pośrednich, przejściowych konturów intonacyjnych w akcie komunikacji pojawiają się dodatkowe, najczęściej jeszcze nieznaczne, zaledwie odczuwalne emocjonalne odcienie znaczeniowe wypowiedzi, półtony tych odcieni.

Jednym z najwyrazistszych i najważniejszych akustyczno-intonacyjnych przejawów emocjonalności i właściwości intonacji emocjonalnej jest tembr, zmiana tembru głosu, istotne jest również tempo mówienia, rytm i rejestr (wypowiedzenie całego konturu tonem wyższym lub niższym w porównaniu ze standardowym średnim tonem). Rejestr może być średni, półwysoki i wysoki oraz półniski i niski. W określonym rejestrze może być wypowiedziany cały większy lub mniejszy odcinek tekstu (kilka syntagm) albo tylko jeden odcinek (syntagma). Zmiany tembru i tempa mówienia, a także rejestru, zależne od woli mówiącego i celu wypowiedzi, przejawiają się w odcinkach tekstu mówionego o różnym czasie trwania (tekst dźwiękowy).

Należy zaznaczyć, że w wypowiedzi nacechowanej emocjonalnie w większym lub mniejszym stopniu (w zależności od konkretnej sytuacji) oprócz już wspomnianych środków, korzysta się też z innych, które uogólniając, można nazywać środkami brzmieniowo-intonacyjnymi, są nimi specyficzne cechy artykulacyjne, np.: tembr głosu zależy od stopnia labializacji samogłosek, od wydłużania samogłosek i spółgłosek lub ich skracania. Zmiany te pociągają za sobą wyraźne różnicowanie intonacyjne emocji.

Za pomocą transkrypcji intonacyjnej porównano przykłady intonacji w różnych tekstach mówionych języka litewskiego.

1. W tekstach o charakterze informacyjnym intonacja tylko w nieznacznym stopniu przyczynia się do wyrazistości treści tekstu wyrażanej za pomocą środków leksykalno-syntaktycznych, w tym celu stosuje się tylko ogólne „standardowe” środki wyrażania intonacji: podział tekstu mówionego jest zgodny z logiczno-gramatyczną strukturą zdania, a więc ze znakami interpunkcyjnymi; brak dodatkowego podziału syntagmy, syntagmy mają bazowe kontury intonacyjne, pośrednie warianty konturów pojawiają się rzadko, centrum konturu intonacyjnego zgodne z normą (akcentowana jest sylaba w ostatnim wyrazie syntagmy), średnie tempo mówienia i średni rejestr.

W pierwszym tekście czas trwania syntagm jest długi, ponieważ składają się nawet z dziesięciu słów; dodatkowy podział syntagmy prawie się nie pojawia, występują standardowe realizacje konturów intonacyjnych, np.:

Amerikiečiai vyrą buvo įtraukę į galimą teroristų duomenų ban³ką, / tačiau suteikę kaltinamjam Jungtinių Amerikos Valstijų vi¹žą. // Kauno rotušėje rengiamas jubilie³jinis, / dvidešimt³sis, / Kalėdinis va¹karas / ir meno kūrinijų aukcio¹nas. // Šiemet surinktos lėšos bus skiriamos tuberkulioze sergantiems vaikams parem¹ti. // Taip pat bus nupirkti ir padovanoti klausos aparatai keturiolikai vaikų¹. //
(Lietuvos radijas-1)

[Amerykanie wpisali mężczyznę do banku danych potencjalnych terrorystów, / jednak wydali oskarżonemu wizę do Stanów Zjednoczonych Ameryki. // W Kownie w ratuszu organizowany jest jubileuszowy, / dwudziesty, / wieczór bożonarodzeniowy / i aukcja dzieł sztuki. // Zebrane w tym roku środki zostaną przeznaczone na wsparcie dzieci chorych na gruźlicę. // Także zostaną zakupione aparaty słuchowe i подарowane czternaściorgu dzieciom. //]

(Lietuvos radijas-1)

Europarlamento rinki³mai / birželio tryliktą die¹ną. // Iš viso bus ren⁶kama / trylika atstovų iš Lietuvo¹s. // Socialdemokratai nei¹gia / konservatorių ka³l³tini-mus, / neva bankrutavusio koncerno EBSV vado²vai / darė į³taką / nuo devynias-dešimt antrų³jų / Lietuvą valdžiusiai eldėdėpė². //

(„Žinių radijas”)

[Wybory do Parlamentu / trzynastego czerwca. // Ogółem zostanie wybranych / trzynastu przedstawicieli Litwy. // Socjaldemokraci dementują / oskarżenia konserwatystów, / jakoby kierownicy upadłego koncernu EBSV / wywierali wpływ / od dziewięćdziesiątego drugiego / kiedy u władzy była eldepepe. //]

2. Znacznie większą różnorodność intonacyjnych środków wyrazu znajdujemy w wywiadach radiowych, w bezpośrednim eterze, w improwizowanej, co jest charakterystyczne dla tego programu, rozmowie, którą prowadzi dziennikarz Ginas Dabašinskas. Podstawę leksykalno-syntaktyczną tekstu tworzy wyraźna i konkretna leksyka, za pomocą środków intonacyjno-brzmieniowych wprowadza się przyjacielski, koleżeński nastrój rozmowy: dzięki dodatkowemu podziałowi syntagmy semantyka wypowiedzi została maksymalnie dokładnie podzielona — syntagmy są krótkie (tworzy je często zaledwie jeden wyraz), występują różne typy konturów intonacyjnych i warianty ich realizacji. Wesoły, radosny nastrój początku rozmowy powstaje dzięki zmieniającym się konturom IKL-3, IKL-6 i ich pośrednim wariantom IKL-3⁻⁶, wzmacnia go (nastrój) jeszcze bardziej „wznoszący się” rejestr głosu (wyższy od średniego). W monologu wprowadzającym Ginas Dabašinskas akcenty logiczne rozkłada dokładnie i powściągliwie — zaledwie dwa razy został zastosowany kontur IKL-2, który dodatkowo uwydatnia, wzmacnia twierdzenie, w innych zaś syntagmach leksykę, którą należy wysunąć na pierwszy plan, prezenter podkreśla za pomocą przejściowych realizacji IKL-2⁻¹, dwie zaś syntagmy / *leid⁴jas, / dviejų vaikų tė⁴vas, / [wydawca, / ojciec dwojga dzieci, /]* zostały oddane za pośrednictwem konturu IKL-4, który wprowadza odcień serdeczności i szacunku:

— *Sveiki gyvi²⁻¹, / šiandien su mumi⁶s / Marius Jo²vaiša, / ver³slininkas, / fotogra²⁻¹fas, / leid⁴jas, / dviejų vaikų tė⁴vas, / tai¹p, / žemaitis iš Lietuvo³s, / iš Vil³⁻²niaus...// A²⁻¹, / tiesa³, / medalio „Už nuopelnus Lie³⁻⁶tuvai” / laiky¹tojas...// na nesvarbu²⁻¹ dabar, / svarbu³, / nors gal ta³⁻⁶ps kada, / ai²⁻¹šku, / kada nor²s, // be³t, kas yra svarbiausia, / projekto „Neregėta Lietuva” au⁶torius, / viešosios į⁶staigos / „Lietuva³ — Baltijos širdi⁶s” / vadovas ir komunikacijos eksper⁴tas.*

(„Žinių radijas”)

[Cześć, / dzisiaj z nami / Marius Jovaiša, / przedsiębiorca, / fotograf, / wydawca, / ojciec dwojga dzieci, / tak, / Żmudzin z Litwy, / z Wilna...// A, / prawda, / posiadacz.../ medalu „Za Zasługi dla Litwy” // no nieważne teraz, / ważne, / chociaż może stanie się wtedy, / jasne, / kiedykolwiek, // lecz, co jest najważniejsze, / autor projektu „Niewidziana Litwa?”, / dyrektor instytucji publicznej / „Litwa — / Serce Bałtyku” i ekspert komunikacji.]

3. Tekst emocjonalnie kolorystyczny, podstawowe środki wyrażania intonacji — występują prawie wszystkie kontury intonacyjne, z wyjątkiem czwartego (IKL-4), synonimiami konturów intonacyjnych, dodatkowy podział intonacyjny, różnorodność pauz, tempo mówienia, tembr głosu, rejestry głosu, zmiana emocji, np.:

Pierwszy: — Na^2 , / $kaip\ kruti^3$, / $kaip\ se^3kasi?$ // [No, / *jak się masz, / jak się powodzi?* //] (w głosie ukryta niecierpliwość, o której świadczy szybkie tempo mówienia, tembr głosu i trochę podwyższony rejestr).

Drugi: — $A^2\check{ci}ũ$, / $neblogai^3$. // *O kaip pa^6ts?* // [Dziękuję, / *nieźle.* // *A ty jak?* //] (w syntagmie // *A ty jak?* // IKL-6 jest reakcją na nietypową sytuację rozmówcy, wyraża i zainteresowanie, i dociekliwość; w takiej sytuacji — w języku mówionym występuje neutralny kontur IKL-3, a także IKL-4, który nadaje poważnemu rzeczowemu kontaktowi odcień stylistyczny).

P.: — $Na\ a\check{s}\ a\check{s}\ a\check{s}^3$, / $taip\ sa^3kant$, / $kaip\ žir^2nis\ prie\ kelio...$ // *Supranti^3*, / $Albi^2nai$, / $a\check{s}\ tau\ skam^3binu$ / $ne\ be\ rei^1kalo$. // [No ja ja ja, / *tak mówiąc, / jak groch przy drodze...* // *Rozumiesz, / Albinie, / ja dzwonię do ciebie/ nie bez powodu.* //]

A.: — O^2 , / $koks\ tra^5gi\check{s}kas\ balsas!$ // Kq^2 , / $pakliuvai\ i\ be^3dą?$ // $Na\ klo^2k$, / $nesivaržy^3k$. //

[O, / *jaki tragiczny głos!* // Co, / *spotkało cię nieszczęście?* // No wykładaj, / *nie krępuj się.* //] (treść emocjonalną wyrażoną w tym odcinku za pomocą podstawy leksykalno-syntaktycznej „jaki tragiczny głos” jeszcze bardziej podkreśla i wzmacnia kontur IKL-5. Neutralna intonacja byłaby następująca: O^1 , / $koks\ tra\ gi\check{s}kas\ bal^2-1sas!$; [O, / *jaki tragiczny głos!*];

P.: — *Noriu tavęs paprašyti / paprašyti vieno^6s / nedidelės paslaugo^1s.* //

[*Chcę Cię poprosić // poprosić o jedną / niewielką przysługę.* //]

A.: — $Na\ mielai^7$, / *jei tik mano va^2lioj...* //

[No chętnie, / *jeżeli tylko w mojej mocy...* //] (dodatkową ekspresję — zdecydowane potwierdzenie wyraża tu kontur IKL-7, zamiast zwykłej, spokojnej odpowiedzi: $Na\ mielai^1$, / [No chętnie, /]).

P.: — *Ar negalėtum man pai^3mti / lagami^2nq?* //

[*Czy nie możesz zabrać / walizki?* //]

A.: — $Galė^3čiau$. / $Kodėl\ ne^2?$ //

[*Mógłbym. / Dlaczego nie?* //] ($Galė^3čiau$. [*Mógłbym*] — tutaj kontur IKL-3 wyraża ekspresywnie nacechowaną zgodę potwierdzoną również przez kontekst — $Kodėl\ ne^2?$ [*Dlaczego nie?*])

(Lietuvos radijo teatras. V. Žilinskaitė, *Lagaminas ir tretysis*).

[Litewski Teatr Radiowy. V. Žilinskaitė, *Walizka i trzeci*]

4. Poniżej zamieszczam teksty autorstwa rektora VUP A. Gaižutisa.

4.1. Przemówienie rektora Wileńskiego Uniwersytetu Pedagogicznego A. Gaižutisa wygłoszone w Litewskiej Akademii Nauk podczas prezentacji książki 31 marca 2009 roku.

Na^2-1 , / $mielas\ kole^1ga$: $Romual^1-2dai$, / *man ištikrųjū malonu išgirsti kaip kiekvienam^3* / na^3-6 / $pagiriamuo^3sius$: $žodžiu^6s$: ir^3-6 : *tai iš tikrųjū* / *visada*

yra¹ : džiuğu¹. // Ir aš norėčiau pasakyti³ : tiktai galbūt³⁻⁶ / keletą įvadi³nių, / ne ne fra²zių, / bet kaip gimsta knyga³⁻⁶, / juo labiau, kad čia³, / mūsų tarpe yra ir³ / gamtos mokslų atstovai, labai žinomi : profesoriai, / ir humanita²⁻¹rai, / na ir gerbiamas profesorius Romual³das : pažymė¹jo, / kad tarsi yra daug mano to¹, / kaip pasaky³ti, / daug produktyvu²mo. //

Bet aš no³riu / štai² ką : ištari¹⁻²ti. // Man atrodo, ka³d / knygos rašymas ir tas produktyvu³mas : kar³⁻⁶tais / atsiranda iš tam tikro⁶s : netgi neviltie²s. // Kadan³gi / ne vien² tik / iš įkvėpimo ir džiau²gsmo. // Juo labiau, ka³d / vis³dėlto, / tokios pa³⁻⁶reigos / administra²cinės / labai di²⁻¹delės, / kurios prasideda diena³⁻⁶, / baigiasi vėl²⁻¹gi : diena visgi net ne su dar³bo / valando³⁻⁶mis, / tai rektoriaus darbas ištikrų³jų yra / pakan³⁻⁶kamai / monoto³⁻²niškas, / a²⁻¹linantis, / jis suveda su daugybe veidų⁶, / daugybe proble³⁻²my, / bet jis visdėlto labai išsunkia žmo¹⁻²gų. // Ir³ / jeigu pasiduo³ti / tam ri⁶tmui, / tai iš tikrų³jų / galėtų ta¹pti / šiek tiek niurzgus to³⁻⁶ks : administra²⁻¹torius, / kuri³s : pyksta ant pasau³⁻²lio, / ant savęs patie³⁻⁶s, ir / kad tokiu neta⁶pti, / tai va¹t : ir ir pradedi save³⁻⁶, / galima sakyt kar³tais, / prikalti prie ra⁵⁻²šomojo stalo, / taip kad jaustumėis vėlgi ir lai³svas / ir pilnaver²⁻¹tis žmogus, / galų gale¹, : taip kaip tu³⁻⁶ / įsivaizduo²⁻¹ji, : ką nori rašy¹ti. //

[No, / drogi kolego : Romualdzie, / manie jest naprawdę przyjemnie usłyszeć jak każdemu / no / słowa: pochwały : i : to naprawdę / zawsze jest : radosne. // I ja chciałbym powiedzieć : tylko chyba / kilka wprowadzających / nie nie fraz, / lecz jak rodzi się książka, / tym bardziej że tu / wśród nas są i / przedstawiciele nauk przyrodniczych, bardzo znani : profesorowie i humaniści, / no i szanowny profesor Romuald : zaznaczył, / że jakby jest dużo mojej tej, / jak to powiedzieć, / dużo produktywności. //

Lecz ja chcę / oto o czym : powiedzieć. // Mnie się wydaje, że / pisanie książki i ta produktywność : nieraz / pochodzi z określonej : nawet z beznadziejności. // Ponieważ / nie tylko / z natchnienia i radości. // Tym bardziej że / mimo wszystko / takie obowiązki / administracyjne / bardzo duże, / które rozpoczynają dzień, / kończy się znowu : dzień ciągle nie z godzinami pracy, / to praca rektora naprawdę jest / dostatecznie / monotonna, / wyczerpująca, / ona wiąże się z mnóstwem twarzy, / z mnóstwem problemów, / jednak ona mimo wszystko bardzo męczy ludzi. // I / jeżeli poddać się / temu rytmowi, / to naprawdę / można zostać / trochę zrządzającym takim : administratorem, / który : gniewa się na świat, / na samego siebie, i / żeby takim nie zostać, / tak więc : i i zacząć siebie, / można powiedzieć czasem, / przykuwać do biurka, / tak żeby poczuć się znowu i wolnym, / i pełnowartościowym człowiekiem, / w końcu, : tak jak ty wyobrażasz sobie : o czym chcesz pisać. //]

Akustyka mowy jest ujednolicona (ponieważ interwały tonu i intensywności są niewielkie), lecz wyrazista. Na początku przemówienia wyczuwane w głosie lekkie podniecenie (zmiana rejestru, zmiana tembru głosu) uwarunkowane jest kontaktem emocjonalnym i językowym, a także gatunkiem tworzonego uroczystego tekstu.

W przemówieniu dominuje rzeczowo-znaczeniowy komponent (ukazanie się książki, szczególne okoliczności, szczególna sytuacja), toteż mówca oryginalnie dzieli tekst na syntagmy i grupuje je pod względem semantycznym za pomocą dodatkowych środków podziału i różnej długości pauz, które często są bardzo krótkie, marginalne. Takie rozczłonkowanie tekstu oraz zastosowane przez autora środki podziału należałoby traktować jako przykład indywidualnego wyrażania intonacji. Jeszcze innym środkiem indywidualnej ekspresji użytym przez A. Gaižutisa są kontury IKL-1, IKL-²⁻¹, występujące w niekońcowych syntagmach (najczęściej krótkich, oddzielonych marginalną pauzą): taki urywek tekstu odbieramy jako znaczeniowo bardziej samodzielny; zazwyczaj opadający, obniżający się ton oznacza zakończenie całej wypowiedzi (wyrażanych myśli), więc powyższe kontury, a zwłaszcza IKL-1, z reguły używane są w syntagmach końcowych.

Uzupełniają treść emocjonalną przemówienia i kształtują fonostylistykę wykorzystywane przez A. Gaižutisa środki ekspresji — specyficzna segmentacja strumienia mowy (krótkie i długie syntagmy, różnorodna gama pauz między syntagmami), swoista realizacja konturów intonacyjnych (warianty wypowiedzi), harmonijna kolejność ich występowania oraz kompozycja. Pod względem brzmieniowym tekst przypomina rozmowę-dialog ze słuchaczami, kolegami, przyjaciółmi i znajomymi. W tekście nie występuje czwarty kontur intonacyjny, który zazwyczaj jest charakterystyczny dla tekstów o charakterze urzędowym lub dla wykładu, lecz dominują kontury pierwszy-trzeci i szósty oraz ich pośrednie, przejściowe warianty, odznaczające się powściągliwością w wyrażaniu treści emocjonalnej.

4.2. Drugi tekst — przemówienie wygłoszone przez rektora Wileńskiego Uniwersytetu Pedagogicznego 19 lutego 2009 roku w Litewskiej Akademii Nauk podczas prezentacji książki akademika R. Grigasa — jest o wiele bardziej emocjonalny. Chociaż pozostaje charakterystyczny dla pierwszego tekstu podział syntagmy, lecz akustyka mowy jest wyraźniejsza i percepcyjnie bardziej kontrastowna (znacznie większe interwały tonu i zwłaszcza intensywności), bogatsza też różnorodność konturów intonacyjnych i ich realizacji. W tekście dość często wykorzystuje się drugi i piąty bazowy kontur intonacyjny i ich pośrednie warianty jako środki służące do wzmocnienia ekspresywności twierdzenia, twierdzenia i negacji, pytania retoryczne związane z trzecim i szóstym konturem bazowym i wariantami przejściowymi. To wszystko nadaje przemówieniu-monologowi dodatkowe odcienie niepokoju i troski:

Ger²⁻⁵biamosios ir gerbiameji! // Iš tikrų³ju, / žiūr³rint : į Jūsų vei⁶dus, / kyla labai dau³g / šviesių ir gražių minčių¹. // Tai yra³⁻⁶ : ta³s, : saky¹kim, / susirinki³mas / žmonių³, / kurie³⁻⁶ : dėjo pagrindus nau²jajai / lai²⁻¹svai / švietimo siste³mai, / kurie yra labai dau³⁻⁶g / ir labai⁵⁻² atsakingi / už tai³⁻⁶, : kas vyksta dabar¹. //

Aš norėčiau pradėti : savo to¹kį / trumpą pasisa²⁻¹kymą : nuo vienos minties¹s. // Kai pagalvo¹ji : apie tuos dvidešimt me³⁻⁴tu, / ištikrųjų tai yra³ : didelės

laiko tar¹pas / ir nedi³⁻⁶delis / mą²⁻¹stant / apie apskritai lai²ką. // Vi³stiktai, / ar yra pasie²kta : kažkas tai iškilau⁵s ir reikšmingo? // Tu³rim / turbū²⁻¹t / visi³ / nuoširdžiai prisipažin¹ti, / kad per tuos dvidešimt me³tų / yra¹ / pasiekta dau²g / esmi⁴nių laimėjimų / mūsų švietime¹. // Aš turiu galvoj³⁻⁶, / vykstant socialinio gyvenimo lū³⁻²žiai, / san⁵tvarų kaitai, / vi³sdėlto: yra¹ : pasiekta dau²g, / ne vien³ tiktai, / galima¹ / saky²⁻¹ti, / kažkuriuose tai mo²ksluose, / dė²styme, / be³t / visoį mūsų siste²moį, / galų gale³ : žmogaus mą²⁻¹styme : ir jo laiky¹senoj. // Ir kartu³ : vėl³gi / kar²⁻¹tais / ateina ir liūdno¹kos mintys: // ne visada³⁻² / mes sugebame įsiklausyti į vieni kitų³⁻⁶ / argumentų³⁻⁶s, / tei³ginius, / nei⁴ginius, / no³rus, / siekimų³⁻⁶s. //

Mane³, / kaip re³ktorių / šiuo²⁻¹ atveju / labiau³⁻²siai : domina likimas bū³tent / mo²kytojo, / pedago²go, / kaip pa⁵čio pagrindinio / šito⁶s sakykim, / didelės siste²mos / ne eleme³⁻²nto, / bet pagrindų⁵ pagrindo. //

Ir³ / su dideliu liūdesiu visdėlto turiu pasakyti, kad³⁻⁶ / kie⁵k buvo / bekalbėta apie tai³, : kaip pakei³t / žmogau¹s : pedago²go : socialinį statusą mūsų šaly ir visuo³menėj, / kie²⁻¹k / vi⁵⁻²sdėlto / disku²sijų, / rei³škia / konferen⁵cijų / bu¹vo / ir bu¹vo / ir⁶ / šių daly³kų / mes vistik dar¹ / nesugebė²⁻¹jom : per dvidešimt me³tų / šiektiek ki³lstelėti / į rei¹kiamą : ir būtiną ly³gi. //

[Szanowni Państwo! // Naprawdę, / kiedy się patrzy : na Wasze twarze, / przychodzi na myśl dużo / jasnych i pięknych myśli. // To jest : to, : powiedzmy, / spotkanie / ludzi, / którzy : założyli podwaliny nowego, / wolnego / systemu oświaty, / którzy są bardzo dużo / i bardzo odpowiedzialni / za to, : co dzieje się teraz. //

Chciałbym rozpocząć : swoje takie / krótkie przemówienie : od pewnej myśli. Kiedy się pomyśli : o tych dwudziestu latach, / naprawdę jest to : długi okres / i niedługi, / jeżeli ma się na myśli : w ogóle czas. // Jednak, / czy osiągnięto coś : takiego szlachetnego i ważnego? // Musimy / chyba / wszyscy / sumiennie się przyznać, / że w ciągu tych dwudziestu lat / osiągnęliśmy / dużo / sukcesów / w naszej oświacie. // Mam na myśli / przełom w życiu społecznym / zmianę ustroju, / jednak : osiągnięto wiele, / nie tylko, można / powiedzieć, / w jakichś naukach, / nauczaniu, / lecz / w naszym systemie, / w końcu : w myśleniu człowieka : i w jego zachowaniu. I jednocześnie : znowu / czasem / przychodzą i smutne myśli: // nie zawsze potrafimy wysłuchać siebie nawzajem, / argumentów, / propozycji, / negacji, / chęci, / dążeń //

Mnie, / jako rektora, / w tym wypadku / najbardziej : interesuje los mianowicie / nauczyciela, / pedagoga, / nie jako podstawowego elementu / tego, powiedzmy, / dużego systemu, / lecz jako podstawy podstaw. //

I / z dużym smutkiem mimo wszystko muszę powiedzieć, że / wiele / rozważano o tym, : jak podnieść / status społeczny / człowieka, : pedagoga : w naszym kraju i w społeczeństwie, / ile / było / dyskusji, / znaczy, / konferencji, / było i / było / i tych spraw / mimo wszystko jeszcze / nie potrafiliśmy : w ciągu dwudziestu lat / jako tako podnieść / na odpowiedni : i właściwy poziom.//]

Wnioski

Analiza różnych tekstów mówionych wykazała, że do wyrażania treści (rzeczowej i emocjonalnej) wypowiedzi (tekstu) może być wykorzystana wielka różnorodność środków intonacyjno-brzmieniowych w zależności od sytuacji, w której odbywa się akt komunikacji językowej, a także od rodzaju przemówienia i stylu mówcy, indywidualnych ekspresyjnych możliwości mówiącego oraz właściwości samego tekstu.

Tłumaczenie na język polski Barbara Dwilewicz

Intonation in Lithuanian speech: Peculiarities of individual expression

Summary

The (subject and emotional) contents of an utterance are expressed by the arsenal of all sound-intonation means of a language as well as by other elements (lexical-grammatical) of the language system, which are synchronically combined in a speech act. The intonation of any speech has universal functions, which are inherent to other languages, and also specific functions and expressive means, characteristic of that particular language and its phonetic expression. When compared to other languages, the general functions and expressive means of intonation of any particular speech are determined by the grammatical structure and peculiarities of the language; the specifics of intonation depend on the individual possibilities of interlocutors to select and use appropriate expressive means of sounds and intonations, which would formulate and convey the contents of the utterance in the most precise and suggestive way. The work analyzes different variants of individual intonation expression of spoken texts that are characterized by different emotional and stylistic colouring.

Keywords: speech intonation, general (universal) and individual functions of intonation, sound-intonation means, intonation system and its elements, peculiarities of individual expression.

Интонация в литовской звучащей речи: специфика выбора общих и индивидуальных интонационно-звуковых средств

Резюме

С целью передачи содержания высказывания (смыслового и эмоционального) используется арсенал всех имеющихся интонационно-звуковых средств языка, а также экспрессивные возможности других (лексико-грамматических) элементов языковой системы, которые могут быть синхронно задействованы во время акта речи. Среди функций, присущих интонации в каждом языке, следует выделить универсальные, свойственные и другим языкам, а также специфические фонетические средства экспрессии, встречающиеся

только в отдельных языках. В любом языке общие функции интонации и ее экспрессивные возможности, в сравнении с другими языками, обусловлены особенностью собственной грамматической структуры; специфические способы выражения интонации в каждом отдельно взятом языке зависят от самых участников акта речи, которые и выбирают соответственные интонационно-звуковые экспрессивные средства, способные максимально четко, убедительно и суггестивно передать содержание высказывания. Статья анализирует варианты реализации индивидуальной интонации в различных эмоционально и стилистически маркированных текстах устной речи.

Ключевые слова: интонация устной речи, общие (универсальные) и индивидуальные функции интонации, интонационно-звуковые средства, интонационная система и ее элементы, свойства индивидуальной экспрессии.